

Лопатинський Юрій Михайлович

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри бізнесу та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9125-7818>*

Паламарюк Тетяна Степанівна

*аспірантка,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0646-0511>*

**РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ**

У статті розглядаються теоретичні засади розвитку людського капіталу в аграрному підприємництві в умовах сучасних викликів. Обґрунтовано актуальність теми через призму сучасних глобальних викликів, демографічні та кліматичні зміни, технологічну трансформацію та специфіку української аграрної сфери. Виокремлено ключові компоненти людського капіталу, охарактеризовано освітньо-професійні, економічні, управлінські, інноваційно-адаптивні, інституційні та соціально-культурні чинники його формування. Розвиток людського капіталу визначено як багатовимірний процес підвищення якісних характеристик працівників через накопичення знань, компетенцій та здібностей. Підкреслено роль безперервного навчання, цифрових компетенцій, підприємницького мислення й інноваційної здатності працівників. Обґрунтовано, що розвиток людського капіталу є стратегічною умовою трансформації аграрного підприємництва в інноваційну систему та фактором гарантування продовольчої безпеки України.

Ключові слова: людський капітал; розвиток людського капіталу; сільськогосподарське підприємництво; професійні компетенції; навчання протягом усього життя; управління знаннями; навчання та підвищення кваліфікації; технологічна трансформація; інноваційний потенціал; людський потенціал сільської місцевості; стає сільське господарство.

Yurii Lopatynskyi

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Business and Human Resource Management,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Tetiana Palamariuk

*Postgraduate Student,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

**HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT
IN AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP**

The article examines the theoretical and practical foundations of human capital development in agricultural entrepreneurship, taking into account the specific challenges of the contemporary socio-economic environment. The purpose of the study is to provide a theoretical substantiation of the essence and importance of human capital in agricultural entrepreneurship, to identify the key factors determining its development, and to outline strategic priorities for enhancing human capital as a fundamental precondition for the modernization of the agricultural sector. The author's contribution lies in the conceptualization of "human capital development in agricultural entrepreneurship" as a multidimensional, interdisciplinary and dynamic process that synthesizes the domains of agricultural economics, labour economics, innovation management and rural development. The article offers a systemic view of human capital as a critical asset at the micro-, meso- and macro-levels of agrarian systems. Scientific novelty is expressed in the deepening of the conceptual approach to human capital in the agrarian sphere by extending the understanding of its structure, development mechanisms and strategic role under conditions of external turbulence, climate change, global food insecurity, and demographic shifts. The research substantiates the need for a transition from traditional models of labour to knowledge- and innovation-based strategies for human capital formation, especially in rural areas. Practical significance of the obtained results is associated with the possibility of applying the proposed framework to policy-making in the fields of rural development, agri-education, agricultural modernization. The findings can be used by public authorities, educational institutions, agribusiness entities and rural communities to enhance human capital investment, promote professional training, develop institutional

infrastructure and ensure social protection mechanisms. The study concludes that human capital development in agricultural entrepreneurship is a strategic imperative for the sustainable transformation of the sector. Key determinants include access to quality agricultural education and lifelong learning, technological modernization, social support systems, and motivation for innovation and entrepreneurial activity. The effectiveness of this process requires coordinated efforts across institutional, educational, and business domains.

Keywords: human capital; human capital development; agricultural entrepreneurship; professional competencies; lifelong learning; knowledge management; training and skills upgrading; technological transformation; innovation capacity; rural human potential; sustainable agriculture.

Постановка проблеми. Сучасні економічні системи характеризуються значимістю людського капіталу як фактору суспільного розвитку. Надзвичайно актуальним є розвиток людського капіталу для України сьогодні. Разом із тим, наявні секторальна специфіка та особливості розвитку людського капіталу, наприклад щодо аграрного сектора, який зокрема характеризується значною часткою зайнятості, з одного боку, та потребою удосконалення людського капіталу – з іншого. Саме людський капітал, що акумулює знання, досвід, інтелектуальні й інноваційні можливості суб'єктів різного структурного рівня, виступає ключовим фактором сталого розвитку аграрного підприємництва.

Розвиток людського капіталу важливий, оскільки він прямо впливає на ефективність функціонування суб'єктів аграрного підприємництва, конкурентоспроможність національного аграрного виробництва, інвестиційну привабливість сільських територій і соціальну згуртованість громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання людського капіталу, зокрема в аграрній сфері або сільській місцевості набувають значного розповсюдження у наукових дослідженнях українських авторів, серед яких у даному дослідженні використані праці таких вчених як О. Бородіна та О. Риковська [1]; І. Вініченко та В. Лапа [2]; О. Дудник, М. Майборода, С. Міненко [4]; Л. Михайлова [7]; Г. Назарова та В. Руденко [8]; Л. Пронько [9]; О. Шпикуляк та Л. Курило [11], а також багато ін.

Незважаючи на вагому кількість публікацій з питань людського капіталу, залишаються невирішеними раніше частини загальної проблеми, зокрема щодо перспектив розвитку людського капіталу аграрного підприємництва.

Мета статті – теоретичне обґрунтування сутності та особливостей людського капіталу в аграрному підприємстві, виявлення ключових факторів і механізмів, що зумовлюють його розвиток, окреслення стратегічних орієнтирів підвищення якісних характеристик людського капіталу як ключової умови модернізації аграрного сектору в умовах сучасних глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві» є складною, багатоплановою, вимагає міждисциплінарного підходу, адже перебуває на перетині економіки праці, аграрної економіки, теорій людського капіталу та інноваційного розвитку,

менеджменту, а також соціології праці. Це міждисциплінарна область з великим потенціалом для наукових досліджень, особливо в контексті українських реалій.

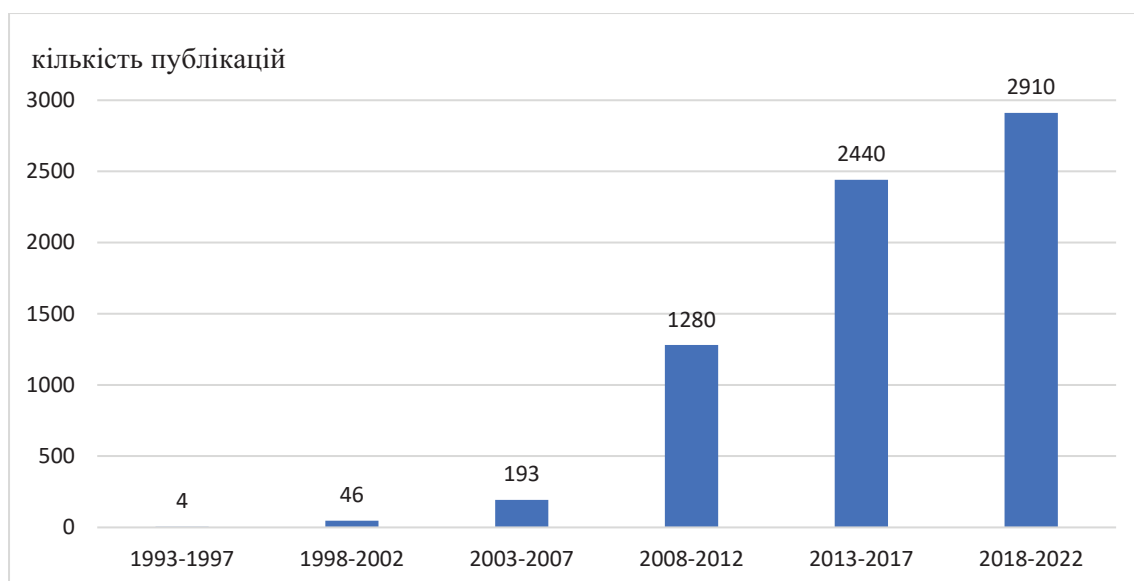
Актуальність теми можна підтвердити показниками динаміки кількості публікацій у фахових наукових виданнях. Для цього скористаємося академічною базою даних і пошуковою системою Google Академія (Google Scholar) [3], яка індексує тексти наукових публікацій і доволі популярна в Україні у сфері суспільних наук. Пошук здійснено за ключовими словами, серед яких найбільша кількість (включаючи цитування) відповідає словосполученню «людський аграрний капітал». Менше публікацій відображається за словосполученням «людський капітал в аграрному секторі», ще менше результатів за ключовими словами «людський капітал в аграрному підприємстві». Проте динаміка параметрів однотипна та починається з 1993 року, тож наведемо результати за ключовими словами «людський капітал в аграрному секторі», що відповідає змісту пошуку (рис. 1).

Простежується чітке поліноміальне зростання кількості публікацій з досліджуваної проблематики, що може бути пояснене насамперед зростанням наукового інтересу до неї.

Зауважимо, що у реферативній базі Scopus [10] тематика людського капіталу в аграрному секторі починає набирати популярності у 2010-2015 рр. зі значним зростанням з 2016 року і донині. Хоча специфічний тренд з досліджуваного питання у Scopus відсутній, загальна тенденція показує значне зростання наукового інтересу.

Узагальнено людський капітал (англ. *human capital*) стосується знань, навичок, досвіду, кваліфікації, здібностей, якості фізичного та психологічного здоров'я, інших характеристик, якими володіють окремі люди, що сприяє їхньому потенціалу успіху та продуктивності у професійному житті. Це так званий особистий рівень людського капіталу.

Людський капітал також стосується сукупних колективних навичок та здібностей людських ресурсів (англ. *human resources, HR*). Тож можна говорити про людський капітал організації (мікрорівень), бізнес-сектора чи макрорівня в контексті економічного розвитку та зростання, про що зокрема йдеться у наших попередніх дослідженнях [5]. З іншого боку, макроекономічний рівень розвитку також має зворотний вплив на людський капітал.

Рис. 1. Кількість публікацій у базі Google Академія за ключовими словами «людський капітал в аграрному секторі» (1993-2022 рр.)

Примітка: розрахунки авторів за роками на основі даних [3]

В аграрному підприємстві людський капітал охоплює освітній рівень сільського населення та працівників; професійні компетентності (агротехнічні, менеджерські, цифрові тощо); здоров'я, працездатність; підприємницьке мислення; креативність і схильність до інновацій. Усі елементи людського капіталу взаємозалежні та взаємодіють між собою.

Тема людського капіталу в аграрному підприємстві надзвичайно актуальна з кількох важливих причин: глобальні фактори нестабільності, виклики продовольчої безпеки, транснаціоналізація бізнесу, кліматичні фактори, демографічні зміни, технологічний прогрес тощо.

Глобальні фактори нестабільності пов'язані з турбулентністю у сучасному світі, протистоянням систем, країн і угруповувань, геополітичними та безпековими факторами, що сприяє деглобалізації, локалізації та фрагментації економік. Для України загрозою є війна, широкомасштабне вторгнення з глобальними наслідками.

Ситуація у світі породжує виклики продовольчої безпеки, необхідність забезпечення продовольством зростаючого населення в умовах обмежених природних ресурсів. Це потребує кардинального підвищення ефективності аграрного виробництва через розвиток людського потенціалу. Україна залишається потужним гравцем на світовому продовольчому ринку, проте експорт здебільшого має сировинний характер. У частині переробки сільськогосподарської продукції країні важко конкурувати з транснаціональним бізнесом.

Кліматичні зміни впливають насамперед на сільськогосподарські культури, які вирощуються в різних регіонах, що характерно і для України. У дов-

гостроковій перспективі загрожують екстремальні погодні явища. Впровадження необхідних змін на випередження ситуації вимагає у тому числі розвитку людського капіталу на засадах сталого розвитку та дотримання екологічних вимог. Перехід до органічного землеробства, регенеративних практик, циркулярної економіки потребує нових знань і навичок про екосистеми, біологічні процеси та сталі технології виробництва.

Демографічні тенденції також визначають роль розвитку людського капіталу. Старіння сільського населення, падіння престижу аграрних професій, відтік молоді до міст і раніше створювали кризу кадрів у аграрному підприємстві, вимагали нових підходів до залучення та утримання талантів, розвитку привабливості аграрних професій на засадах інноваційного розвитку. Нинішня специфіка ситуації в Україні вимагає підвищення ефективності людського капіталу, адже воєнні дії призвели до масової міграції, в тому числі кваліфікованих аграрних працівників. Також частина працівників мобілізовані. Постає завдання відбудови та модернізації аграрного сектора з акцентом на інноваційний людський фактор.

Зазначене вимагає рефлексії та стратегічного підходу як стимуляторів модернізації економіки [6], загалом – «інтелектуалізації економіки» [11]. Цьому має сприяти технологічна революція в сільському господарстві, впровадження точного землеробства, IoT, штучного інтелекту, роботизації та ін. Це зумовлює потребу у принципово нових компетенціях аграрних працівників. Традиційні аграрні навички стають недостатніми – потрібен розвиток цифрової грамотності, аналітичного мислення та технічних

компетенцій. Суб'єктам аграрного підприємництва потрібні кваліфіковані та мотивовані працівники з інноваційним мисленням, які здатні ефективно використовувати новітні технології, своєчасно реагувати на виклики та зміни. Отже, проблематика розвитку людського аграрного капіталу є не просто актуальною, а стратегічно важливою для майбутнього як України, так і світової продовольчої безпеки, адже людський капітал стає драйвером змін, переходу до нової якості розвитку.

Щодо рівня розвитку людського капіталу в сільській місцевості України, то за інтегрованою оцінкою, проведеною О. Бородіною та О. Риковською [1], спостерігалось зниження рівня сільського людського капіталу в Україні разом з активізацією великомасштабного агробізнесу наприкінці 1990-х років. З 2009 року людський капітал у сільській місцевості зростає [1] (до 2020 р.). Динаміка розвитку людського капіталу в сільській місцевості України потребує подальших досліджень з урахуванням специфіки його капіталізації та визначення пріоритетних заходів державної політики щодо збалансованого розвитку, кількісного оновлення та накопичення людського капіталу у сільській місцевості [1]. За даними інших дослідників, для України характерні проблеми з відтворенням [9], якістю людського капіталу в аграрному підприємстві [2] як основи інноваційного розвитку [4]. Тож актуальним є саме розвиток людського капіталу як важливого фактору у визначенні потенціалу заробітку та кар'єрного зростання суб'єктів аграрного підприємництва.

Категорію «розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві» можна трактувати як комплексний, багатовимірний цілеспрямований процес підвищення якісних характеристик працівників та підприємств у аграрній сфері за допомогою механізмів накопичення, удосконалення та ефективного використання знань, умінь, навичок, компетенцій та здібностей, мотивації суб'єктів, зростання їхнього інтелектуального й інноваційного потенціалу через системну трансформацію професійних та особистісних якостей, що забезпечує підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності та стійкості аграрного бізнесу. Цей процес має стратегічний характер формування та цільового використання знань, інтелектуальної та трудової спроможності людських ресурсів з метою підвищення адаптивності та стійкості підприємництва до сучасних викликів.

Структуровано розвиток передбачає формування (через освіту, професійну підготовку); відтворення (через умови праці, охорону здоров'я, соціальну стабільність); використання (через ефективне управління персоналом, стимулювання); підвищення вартості (інвестиції в навчання, розвиток цифрових навичок, адаптація до ринку) людського капіталу. Розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві реалізується через освітні програми, профе-

сійне навчання, цифровізацію аграрної діяльності, практики сталого розвитку, соціальну підтримку працівників і формування сприятливого інституційного середовища на рівні сільських територій.

Акцент робиться на особливих умовах праці в аграрному підприємстві (сезонність, фізичне навантаження, віддаленість); технологічній модернізації (цифровізація, точне землеробство, біотехнології); екологічному чиннику (сталий розвиток, адаптація до змін клімату); потребі у новій аграрній компетентності (smart farming, агроекологія, фінансова грамотність).

Серед факторів, які зумовлюють розвиток людського капіталу в аграрному секторі, – доступ до якісної аграрної освіти та професійної підготовки власників аграрного бізнесу та працівників аграрної сфери. Актуальним є створення умов для безперервного навчання (lifelong learning) з урахуванням цифровізації економіки [8], запровадження Smart-технологій, трикутник інтеграції аграрної науки, бізнесу й освіти. Інструментами розвитку людського капіталу виступають аграрні інкубатори, центри інновацій, програми сільського дорадництва, освітні ініціативи, сучасні цифрові платформи для професійного навчання та обміну досвідом, кооперація та мережеві форми взаємодії суб'єктів в аграрному підприємстві.

Освітньо-професійні фактори розвитку людського капіталу в аграрному підприємстві варто доповнити економічними, які стосуються рівня оплати праці в аграрному секторі та економічної мотивації працівників (премій, участі у прибутках, бонуси тощо). Підприємці та власники бізнесу повинні мати доступ до фінансових ресурсів (кредитування, грантів, проєктів і програм), стимули до інвестування у розвиток бізнесу.

Управлінський розвиток стосується формування підприємницьких навичок, вміння планувати та організовувати виробництво, управляти фінансами та ризиками. Інноваційно-адаптивний розвиток передбачає здатність до впровадження новітніх технологічних рішень, адаптації до змін ринку та кліматичних умов, розвиток креативного мислення. Також критично важливою є здатність до багатопрофільної діяльності, оскільки аграрні підприємці часто поєднують різні ролі (функції управлінця, агротехнолога, економіста тощо).

Гідне економічне забезпечення та соціальний захист працівників формують нову якість життя сільського населення [7], зокрема якість трудового життя. Цьому сприяють механізми державної підтримки та гарантування прав громадян сільської місцевості. Йдеться про інституційний ракурс, адже розвиток людського капіталу в аграрному секторі не відбувається ізольовано, а залежить від державної аграрної політики та політики підтримки сільських територій, програм аграрного дорадництва, наявності інституцій розвитку (агроінкубатори, клас-

терні об'єднання) й інфраструктури для навчання та підвищення кваліфікації працівників, сприятливого інституційного середовища для формування людського капіталу.

Вагому роль відіграють соціально-культурні фактори, звички, вплив традицій, локальної культури, сімейної зайнятості (селянських домогосподарств). Необхідно підвищувати соціальний статус працівника аграрного сектору. Соціально-комунікативний аспект охоплює навички роботи в команді, взаємодію з партнерами, клієнтами та державними органами.

У випадку успішної реалізації розвиток людського капіталу проявляється через підвищення продуктивності праці, поліпшення якості продукції, зростання прибутковості підприємств, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу на ринку. Це також сприяє сталому розвитку сільських територій та покращанню життя сільських громад.

Розвиток людського капіталу є базовою умовою трансформації аграрного підприємництва в інноваційну, екологічно відповідальну та конкурентоспроможну систему. Результативність цього процесу залежить від поєднання інституційної підтримки, освітніх можливостей, стимулювання підприємницького потенціалу та впровадження сучасних технологій. Особливої ваги ці завдання набувають

у контексті післявоєнного відновлення аграрного потенціалу України. Розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві є стратегічним фактором модернізації аграрного сектору та гарантування продовольчої безпеки.

Висновки. Розвиток людського капіталу в аграрному підприємстві визначено як комплексний багатовимірний процес підвищення якісних характеристик працівників через механізми накопичення, удосконалення та ефективного використання знань, компетенцій та здібностей. Структурними компонентами цього процесу є формування, відтворення, використання та підвищення вартості людського капіталу, що набуває особливої значущості у контексті трансформації аграрного сектору до інноваційної, екологічно відповідальної та конкурентоспроможної моделі. Ключовими факторами розвитку виступають освітньо-професійні, економічні, управлінські, інноваційно-адаптивні, інституційні та соціально-культурні чинники. Особливого значення набувають цифровізація аграрної діяльності та формування нових професійних компетенцій. З огляду на виклики, що постали перед Україною, розвиток людського капіталу стає не лише умовою ефективного функціонування аграрного підприємництва, а й передумовою продовольчої безпеки, сталого розвитку сільських територій та економічного відновлення держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Borodina O., Rykovska O. Human capital evaluation and capitalisation specific to rural areas of Ukraine. *Economic and Regional Studies (Studia Ekonomiczne i Regionalne)*. 2020. Volume 13. Issue 1. P. 58-69. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.305636>
2. Вініченко І. І., Лапа В. О. Напрями підвищення якості людського капіталу в аграрній сфері. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.11.3>
3. Google Академія. 2023. URL: <https://scholar.google.com.ua/>
4. Дудник О. В., Майборода М. М., Міненко С. І. Людський капітал як основа інноваційної організації та розвитку сучасного підприємства. *Review of transport economics and management*. 2022. Iss. 7(23). P. 45-55. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/268251>
5. Лопатинський Ю., Кобеля З., Шелюжак І. Людський капітал як невід'ємний чинник соціально-економічного розвитку. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Економіка*. 2020. Випуск 829. С. 3-10. URL: https://ef.chnu.edu.ua/media/jimhhuz/nv_econ_829.pdf
6. Лопатинський Ю. М., Антохова О. Ю. Рефлексивно-стратегічний підхід розвитку регіонального ринку праці як стимулятора модернізації економіки. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Економіка*. 2014. Випуск 694-695. С. 57-72. URL: https://ef.chnu.edu.ua/media/kdgnp3bd/nv_694-695.pdf
7. Михайлова Л. І. Управління розвитком людського капіталу в забезпеченні якості життя сільського населення. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 66-76. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005066>
8. Назарова Г. В., Руденко В. О. Людський капітал як об'єкт впливу цифрової економіки. Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ, 2022. С. 141-144. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc924f3-e4b8-49e5-aec1-f1f716308d89/content>
9. Пронько Л. М. Особливості відтворення людського капіталу сільських територій. *Продовольчі ресурси*. 2022. № 10 (18). С. 266-275. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>
10. Scopus. 2023. URL: <https://www.scopus.com/>
11. Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. Інтелектуальний та людський капітал як детермінанти інноваційного розвитку економіки: інституціональний аспект. *Інноваційна економіка*. 2011. Том 3. С. 3-9.

REFERENCES

1. Borodina, O. and Rykovska, O. (2020). Human capital evaluation and capitalisation specific to rural areas of Ukraine. *Economic and Regional Studies (Studia Ekonomiczne i Regionalne)*, 13(1), 58-69. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.305636>
2. Vinichenko, I. and Lapa, V. (2019). Napriamy pidvyshchennia yakosti liudskoho kapitalu v aharnii sferi [Direction for increasing the quality of human capital in agrarian sphere]. *Agrosvit*, 11, 3-9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.11.3>

3. Google Scholar (2023). Available at: <https://scholar.google.com.ua/>
4. Dudnik, O., Mayboroda, M., Minenko, S. (2022). Liudskyi kapital yak osnova innovatsiinoi orhanizatsii ta rozvytku suchasnoho pidpriemstva [Human capital as the basis of innovative organization and development of a modern enterprise]. *Review of transport economics and management*, 7(23), 45-55. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/268251>
5. Lopatynskyi, Yu., Kobelia, Z., Sheliuzhak, I. (2020). Liudskyi kapital yak nevid'iemnyi chynnyk sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Human capital as an integral factor of social and economic development]. *Naukovy Visnyk Chernivetskoho universitetu. Ekonomika: zb. naukovykh prats – Scientific Bulletin of Chernivtsi National University. Economy series*, 829, 3-10. Available at: https://ef.chnu.edu.ua/media/jimhhzuz/nv_econ_829.pdf
6. Lopatynskyi, Yu. and Antohova, O. (2014). Reflekso-stratehichniy pidkhid rozvytku rehionalnoho rynku pratsi yak stymulatora modernizatsii ekonomiky [Strategic reflexivity of regional labour market as a stimulator of economic modernization]. *Naukovy Visnyk Chernivetskoho universitetu. Ekonomika: zb. naukovykh prats – Scientific Bulletin of Chernivtsi National University. Economy series*, 694-695, 57-72. Available at: https://ef.chnu.edu.ua/media/kdgnp3bd/nv_694-695.pdf
7. Mykhailova, L. (2020). Upravlinnia rozvytkom liudskoho kapitalu v zabezpechenni yakosti zhyttia silskoho naselennia [Management of human capital development in ensuring rural population quality of life]. *Ekonomika APK*, 5, 66-76. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005066>
8. Nazarova, H. and Rudenko, V. (2022). Liuds'kyj kapital iak ob'iekt vplyvu tsyfrovoy ekonomiky [Human capital as an object of influence of the digital economy]. *Sotsioekonomika ta menedzhment: stan, tendentsii, upravlins'ki rishennia*. Proceeding of the Materials of the Vseukr. nauk.-prakt. konf. KNEU. Kyiv. 141-144. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc924f3-e4b8-49e5-aec1-f1f716308d89/content>
9. Pronko, L. M. (2022). Osoblyvosti vidtvorennia liudskoho kapitalu silskykh terytorii [Peculiarities of human capital reproduction in rural areas]. *Prodovolchi resursy – Food resources*, 10 (18), 266-275. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>
10. Scopus (2023). Available at: <https://www.scopus.com/>
11. Shpykuliak, O. and Kurylo, L. (2011). Intelektualnyi ta liudskyi kapital yak determinanty innovatsiinoho rozvytku ekonomiky: instytutsionalnyi aspekt [Intellectual and human capital as determinants of innovative development of the economy: institutional aspect]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 3, 3-9.

Стаття надійшла: 05.11.2023

Стаття прийнята: 30.11.2023

Стаття опублікована: 28.12.2023